

POVEZANOST INTENZITETA STRESA I OSOBINA LIČNOSTI KOD ZATVORSKIH POLICAJACA

RELATIONSHIP BETWEEN STRESS INTENSITY AND PERSONALITY TRAITS OF PRISON OFFICERS

Mr. sci. Aldin Goletić
Kantonalni zavod za medicinu rada i sportsku medicinu Zenica
Bosna i Hercegovina

REZIME

Ličnost ima veliku ulogu u gotovo svakom aspektu doživljaja i suočavanja sa stresom. Koliko je važno utvrditi kako ličnost doprinosi individualnim razlikama u doživljaju stresa može se zaključiti iz činjenice kako isti podražaj može biti različito procijenjen kod različitih pojedinaca. Osnovni cilj ovog istraživanja bio je utvrđivanje relacija između intenziteta stresa i osobina ličnosti kod zatvorskih policajaca. U istraživanju je učestvovalo 246 ispitanika, odnosno zatvorska policajca zaposlena u Kazneno-popravnim zavodima u Federaciji Bosne i Hercegovine, starosti 22 - 53 godine. U istraživanju su korišteni sljedeći mjerni instrumenti: upitnik intenziteta stresa (JSI) i Eysenckov upitnik ličnosti (EPQ-SR). Rezultati istraživanja su pokazali da postoji pozitivna i značajna povezanost između intenziteta stresa i skale neuroticizma, a negativna povezanost između intenziteta stresa i skale ekstraverzije. Također, postoji pozitivna korelacija intenziteta stresa sa skalom psihoticizma, ali ta veza nije statistički značajna.

Ključne riječi: stres, intenzitet stresa, osobine ličnosti

ABSTRACT

Personality has a great role in almost every aspect of experiencing and coping with stress. The importance of determination on how personality contribute to individual differences in experiencing of stress can be concluded from the fact on how the same savor can be differently evaluated among different individuals. The main objective of this research was to establish the relation among intensity of stress and personality traits of prison officers. In this research participated 246 interviewees, i.e. prison officers of The penal-correctional institutions in Federation of Bosnia and Herzegovina, who were between 22 and 53 years old. The following measurement instruments were used in the research: The Job Stress Survey (JSI) and Eysenck Personality Questionnaire (EPQ-SR). Results of this research established a positive significant connection between intensity of stress and neuroticism scale and a negative connection between intensity of stress and extraversion scale. Also, this research established a positive correlation among intensity of stress and psychoticism scale, but that correlation was not statisticly significant.

Keywords: stress, intensity of stress, personality traits

1. UVOD

Riječ stres danas je toliko često u svakodnevnoj upotrebi, da gotovo svako smatra da zna što ona znači i na šta se sve odnosi. Savremenim pojmom stresa označava se stanje organizma u kojem doživljavamo prijetnju vlastitom integritetu. Stresori potiču različitu reakciju u svakom pojedincu, ali i opću stresnu reakciju svojstvenu svima. Čovjek reagira borbom, bijegom ili imobilizacijom (umrtvljenjem). Prejak ili preslab, odnosno neprimjeren stresni odgovor može dovesti do različitih tjelesnih bolesti i duševnih poremećaja [1].

Iz opsežne literature može se zaključiti da svaki faktor koji remeti ravnotežu organizma odnosno psihički, fizički i socijalni integritet, može izazvati stres. Broj mogućih izvora stresa zapravo je beskonačan pa tako postoji i veliki broj različitih kriterija kvalifikacije stresora. Prema nekim kvalifikacijama stresori se dijele na temelju njihovog trajanja (kratkotrajni, dugotrajni), neke na osnovi intenziteta (slabi, umjereni, snažni), a ima i onih koji kvalificiraju stresore na osnovi reakcija koje izazivaju ili količine prilagodbe koju od pojedinca traže (npr. fiziološke, psihološke i sociološke).

U poslu zatvorskog policajca, kao i u drugim pojedinim zanimanjima, pojavljuju se uz opće stresore, prisutne u većini zanimanja, i specifični stresori karakteristični upravo za to zanimanje. Opći stresori uključuju stil rukovođenja, lošu organizaciju, visina primanja (plata), visok nivo odgovornosti uz malu mogućnost uticaja na rad, nemogućnost trajnog profesionalnog obrazovanja, premalo djelatnika i međuljudske sukobe. Specifični stresori su vezani uz radne zadaće, uslove rada, te način obavljanja posla. Kod zatvorskih policajaca specifični stresori su naprimjer opasni radni uslovi, nepredvidivosti prilikom obavljanja posla, stepen zadovoljstva opremom, vremenski uslovi, odgovornost za ljudske živote, nesreće u radnoj sredini, uznemirujuće scene na mjestu intervencije itd.

Stres ovisi o osobinama pojedinca koji se nalazi u stresnoj situaciji, kao i o karakteristikama te situacije [2]. Osobine pojedinca određuju što je važno za njegovu dobrobit u određenoj situaciji, oblikuju razumijevanje osobe o samom događaju što, potom, utiče na način na koji će se osoba nositi sa stresnom situacijom.

Veliki broj autora već duže vrijeme izučava razne faktore ličnosti, kao i fenomene koji su izvan osobe, a koji je štite u otežanim životnim okolnostima. Posebno se ističe uticaj ličnosti na vjerovatnoću doživljavanja stresne situacije, na procjenu događaja kao stresnog i na proces suočavanja, tj. na vjerovatnoću upotrebe određene strategije suočavanja [3].

Stres se javlja u širokom rasponu radnih okolnosti, a često se pogoršava kada zaposlenici osjećaju da imaju slabu podršku od nadređenih i kolega i kada imaju slabu kontrolu nad radom i načinom savladavanja radnih zahtjeva i pritisaka. Često postoji zbrka između pritiska ili problema i stresa pa ga se katkada koristi kao izgovor za lošu praksu upravljanja. Pritisak na radnom mjestu je neizbježiv zbog zahtjeva savremene radne okoline. Pritisak koji neki pojedinac shvata prihvatljivim može radnike čak držati aktivnima, motiviranima, sposobnima za rad i učenje, ovisno o raspoloživim resursima i osobnim značajkama. Međutim, kada taj pritisak postane prekomjeran ili na neki drugi način neupravljiv, dovodi do stresa. Stres može oštetiti zdravlje radnika i njihov radni učinak. Stres nastaje kao posljedica nesrazmjera između zahtjeva i pritiska na osobe s jedne i njihovog znanja i sposobnosti s druge strane ugrožavajući im sposobnost savladavanja poteškoća u radu. To uključuje ne samo situacije u kojima pritisci rada prelaze radnikovu sposobnost da se s njima nosi, nego i kada se u dovoljnoj mjeri ne koristi radnikovo znanje i sposobnosti [4].

2. STRES I OSOBINE LIČNOSTI

Termin stres često nalazimo ne samo u savremenoj psihološkoj naučnoj i popularnoj literaturi već i u publikacijama iz mnogih drugih područja. Toliko se učestalo koristi da je poprimio

mного različitih značenja. Stres je predmet interesa i istraživanja različitih naučnih disciplina od bioloških, psiholoških, do socioloških nauka i u svakom području razlikuje se na što se termin odnosi [5].

Mason je identificirao tri načina na koji se koristi pojam stresa [6]. Stres se odnosi na: 1) unutrašnje stanje organizma, 2) vanjski događaj ili stresor, ili 3) doživljaj koji proizlazi iz interakcije između osobe i okoline. U savremenoj psihologiji prevladava pristup istraživanju stresa kao doživljaja koji proizilazi iz interakcije između osobe i okoline, nastao u okviru kognitivne psihologije, a glavni predstavnik tog pristupa je Richard Lazarus. Lazarus smatra da je psihološki stres uvijek odnos između pojedinca i okoline, a ne svojstvo okoline ili stanje pojedinca. Po njegovom mišljenju stres uvijek označava štetnu transakciju između određenog organizma i određenog svojstva okoline. U okviru Lazarusovog modela stres se obično definira kao sklop emocionalnih, tjelesnih i/ili bihevioralnih reakcija do kojih dolazi kad neki događaj procijenimo opasnim i/ili uznemirujućim, odnosno kao sklop psihičkih i tjelesnih reakcija na stresor koji pred nas postavlja zahtjeve kojima ne možemo udovoljiti.

Osobine ličnosti su jasno istaknute, jedinstvene karakteristike ličnosti koje čine ono što jesmo [7]. Dok mnogi ljudi mogu imati slične osobine ličnosti, svaka osoba kombinuje ove osobine na drugačiji način, kreirajući jedan jedinstven, nezamjenljiv skup koje čine svaku individuu neponovljivom. Osobine ličnosti su determinirane korelacijama dviju ili više navika i predstavljaju aspekte ličnosti koji imaju još veću generalnost i značenje od navika ili onih aspekata ličnosti koji se nalaze na habitualnoj razini.

Za Eysencka osobina ličnosti je ono što je ona i inače u savremenoj psihologiji, a to je opažena dosljednost ili sličnost ponašanja, postupanja ili reagiranja u različitim situacijama. Eysenck je razvio model ličnosti koji se zasniva na crtama koje je on smatrao visoko heritabilnim, odnosno crtama koje su imale psihofiziološko utemeljenje, a to su ekstraverzija-introverzija (E), neuroticizam-emocionalna stabilnost (N) i psihoticizam (P). Ekstraverti tipično vole zabave, imaju mnogo prijatelja i tipično su bezbrižni i neopterećeni. Za razliku od njih, introverti vole više vremena provoditi sami, preferiraju mir, mogu biti hladni i distancirani, te su često dobro organizirani i preferiraju rutinu, odnosno imaju predvidiv životni stil. Osoba koja postiže visoke rezultate na neuroticizmu, tipično je zabrinuta, često je anksiozna i depresivna, ima poteškoća sa spavanjem i doživljava širok raspon somatskih simptoma. Više od polovine takvih osoba pokazuje pretjerane reakcije u slučaju negativnih emocija. Dakle, osobe koje postižu visoke rezultate na neuroticizmu, u situacijama uobičajenog stresa i svakodnevne napetosti doživljavaju viši stepen emocionalne pobuđenosti od osoba koje postižu niske rezultate na toj crti. One, takođe, imaju više problema pri vraćanju u prvotno stanje nakon emocionalno pobuđujućeg događaja. S druge strane, osobe koje imaju slabo izražen neuroticizam emocionalno su stabilne, uravnotežene, smirene i sporije u reakcijama na stresne događaje, štoviše takvi pojedinci vraćaju se u svoje normalno stanje vrlo brzo nakon uznemirujućeg događaja. Osobe koje postižu visoke rezultate na psihoticizmu često su samotnjaci, mogu biti okrutni ili nehumani, pokazuju neosjetljivost na bol i patnje drugih, imaju sklonost čudnim i neobičnim stvarima te se mogu upustiti u nepoznato, potpuno zanemarujući opasnost, te imaju predispoziciju za sudjelovanje u događajima opasnim po život, kao što su nasilje i kriminalne radnje. Eysenck je u svojim analizama utvrdio da su tri temeljne dimenzije ličnosti: ekstraverzija-introverzija, neuroticizam i psihoticizam međusobno ortogonalne, okomite, odnosno nezavisne. To znači da rezultat ili položaj pojedinca na jednoj dimenziji ne prejudicira njegov položaj na drugoj dimenziji, odnosno da su moguće sve kombinacije dimenzija [8].

Friedmen je razvio koncept ličnosti koja je sklona oboljevanju i podložna stresu, i koju karakteriše anksioznost, depresivnost i hostilnost [9].

Forbes ističe da postoji ličnost sklona stresu i da je karakteriše neprekidna kompetitivnost, kompulzivni rad, nemogućnost opuštanja, velika želja za dostignućima i gratifikacijama, zavist i hostilnost prema uspješnijima [10].

Brief i sar. su istakli da se prilikom procjene stresa moraju uzeti u obzir crte ličnosti kao što su perfekcionističke crte, paranoidne - nepovjerljivost i podozrivost, rigidno i nefleksibilno mišljenje, hostilnost, egocentričnost, pesimizam, viđenje sebe u mnogo boljem svjetlu nego što to vidi okolina [11].

U Evropi, Americi i Australiji u posljednjih dvadesetak godina provedena su mnogobrojna istraživanja osoblja u zatvorskom sistemu [12]. Ona na različite načine izučavaju odnos zatvorskog osoblja prema poslu, emocije, stavove, vrijednosti i ponašanja vezana uz posao. Najčešće istraživani prediktori poslom uzrokovanog stresa zatvorskog osoblja su: utjecaj fizičkih determinanti zatvorskog okruženja, preopterećenost poslom, monotonija posla, problemi uloga, socijalni odnosi, nesigurnost, zdravlje i sigurnosni rizici, te slab socijalni status. U ovom istraživanju će se ispitivati povezanost intenziteta stresa i osobina ličnosti kod zatvorskih policajaca.

3. PREDMET, ZNAČAJ I INSTRUMENTI ISTRAŽIVANJA

Osnovni predmet ovog istraživanja jesu relacije između intenziteta stresa i osobina ličnosti (ekstraverzija-introverzija, neuroticizam-emocionalna stabilnost i psihoticizam) kod zatvorskih policajaca, zaposlenih u Kazneno-popravnom zavodu u Zenici. Želi se ustanoviti u kojoj mjeri je stres prisutan u radu zatvorskih policajaca, koje osobine ličnosti su izražene kod zatvorskih policajaca, kao i njihove međusobne relacije.

Opšti značaj ovog istraživanja ogleda se u tome što u ovoj oblasti nema puno istraživanja u BiH i susjednim zemljama. Ovo istraživanje može pokazati novi pristup u razumijevanju zaposlenika koji rade na izrazito stresnim i opasnim poslovima i njihov odnos prema radu (vojska, policija, vatrogasci i dr.), a prije svih kod zatvorskih policajaca. Također, postoji nada da će ovo istraživanje ukazati i na potrebu uvođenja primarne psihološke podrške, a ne samo nakon doživljenog stresnog i traumatskog iskustva.

Konkretizacijom definiranog predmeta i cilja pred ovo istraživanje postavljeni su zadaci (utvrđivanje intenziteta stresa i osobina ličnosti kod zatvorskih policajaca) čiji je cilj dati odgovor na naslovnu hipotezu koja glasi: „Postoji povezanost između intenziteta stresa i osobina ličnosti kod zatvorskih policajaca“.

U istraživanju je sudjelovala skupina od 246 ispitanika različite starosti i pola koja obuhvata zatvorske policajce koji rade u kazneno-popravnim zavodima širom Federacije Bosne i Hercegovine (Zenica, Busovača, Mostar, Sarajevo, Tuzla, Orašje i Bihać). Kriteriji za selekciju ispitanika uključivali su da ispitanici rade najmanje jednu godinu kao zatvorski policajci (veća je vjerovatnoća da je zaposlenik doživio stresnu situaciju na poslu ako radi duže vrijeme), te da su dostupni i raspoloživi.

Za potrebe ovog istraživanja instrument kojim će se identificirati intenzitet stresa kod zatvorskih policajaca konstruirao je L.J. Steyn 2004. godine, a koristi se za ispitivanje nivoa intenziteta stresa na poslu. Upitnik se sastoji od 20 tvrdnji koje predstavljaju moguće simptome stresa. Sudionikov zadatak je da procijeni na skali od 1 (nikada nije prisutan) do 5 (gotovo uvijek prisutan) u kojoj mjeri je određen simptom prisutan u njegovom svakodnevnom radu. Najmanji mogući rezultat je 20, a najveći mogući je 100. JSI se najčešće interpretira tako da se kao granična vrijednost uzima rezultat od 60 [13].

Za mjerenje nezavisne varijable osobina ličnosti korišten je Eysenckov upitnik ličnosti (EPQ-SR). EPQ-SR mjeri osnovne dimenzije ličnosti, a temelji se na Eysenckovom trifaktorskom modelu ličnosti te mjeri faktore ekstraverzije-introverzije (E), neuroticizam-emocionalna

stabilnost (N) i psihoticizam (P), a osim ove tri skale, upitnik sadrži i skalu laži (L) kojom se ispituje sklonost ispitanika ka disimulaciji. EPQ-SR je skraćena skala revidirane verzije, a sastoji se od ukupno 48 čestica u obliku kratkih pitanja, a zadatak ispitanika je odgovoriti na svaku od njih s jednim od dva ponuđena odgovora: DA ili NE.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U ovom istraživanju nastojalo se utvrditi postoji li povezanost intenziteta stresa i osobina ličnosti kod zatvorskih policajaca. Za utvrđivanje stepena povezanosti varijabli intenziteta stresa i osobina ličnosti kod zatvorskih policajaca korišten je Spearmanov koeficijent korelacije. Rezultati povezanosti intenziteta stresa i osobina ličnosti kod zatvorskih policajaca dobijeni u ovom istraživanju su prikazani u Tabeli 1.

Tabela 1. Povezanost intenziteta stresa i osobina ličnosti kod zatvorskih policajaca.

		Osobine ličnosti		
		Psihoticizam	Ekstraverzija	Neuroticizam
Intenzitet stresa	Spearmanov koef. kor.	0,084	-0,168*	0,235**
	Značajnost	0,220	0,014	0,000

** $p \leq 0,01$ * $p \leq 0,05$

U Tabeli 1. su prikazane korelacije između intenziteta stresa i osobina ličnosti kod zatvorskih policajaca. Vidi se da postoji pozitivna korelacija između intenziteta stresa i skale neuroticizma, značajna na nivou 0,01. Postoji značajna negativna povezanost intenziteta stresa sa skalom ekstraverzije. Korelacija je značajna na nivou 0,05. Također, intenzitet stresa je u pozitivnoj korelaciji sa skalom psihoticizma, ali ta veza nije statistički značajna.

5. DISKUSIJA REZULTATA

Dobijeni rezultati su pokazali da postoji statistički značajna veza između intenziteta stresa i pojedinih osobina ličnosti kod zatvorskih policajaca. Intenzitet stresa je u statistički pozitivnoj korelaciji sa skalom neuroticizma, a u negativnoj korelaciji sa skalom ekstraverzije. Također, intenzitet stresa pozitivno korelira sa skalom psihoticizma, ali ta veza nije signifikantna (značajna).

Istraživanja koja navodi Kalebić-Maglica pokazuju kako je neuroticizam dobar prediktor sklonosti izlaganju stresnim događajima [14], što je potvrđeno i ovim istraživanjem. Dakle, osobe koje postižu visoke rezultate na neuroticizmu, u situacijama uobičajenog stresa i svakodnevnih napetosti doživljavaju viši stepen emocionalne pobuđenosti od osoba koje postižu niske rezultate u toj crti. One, takođe, imaju više problema pri vraćanju u prvotno stanje nakon emocionalno pobuđujućeg događaja.

Svičević (2003) ističe da je ekstrovertni tip ličnosti pogodniji za prilagođavanje od introvertnog tipa, između ostalog i na stres [15], a to je potvrđeno i ovim istraživanjem. To može imati naročitog značaja u uslovima stresa čiji se efekti kod introverta duže održavaju i remete funkciju vegetativnog nervnog sistema. Veća je vjerovatnoća da će u stresnoj situaciji introvertna osoba reagovati bolešću, jer introvertne osobe teže se adaptiraju na stresnu situaciju zbog toga što su senzibilne, osjetljive osobe koje se lako uvrijede, nesigurne su i muči ih vlastita neodlučnost, perfekcionista koji teško mogu da razluče bitno od nebitnog i podjednako se troše na važne i manje važne probleme jer su pretjerano sujetne i samosvjesne osobe koje teško mogu da se opuste i adaptiraju na novonastalu situaciju. Opšta specifična otpornost, odnosno vulnerabilnost u stresnim situacijama, kao i uspješnost u konfrontiranju s njima, u zavisnosti je od brojnih karakteristika ličnosti: samopouzdanje, sposobnost brze i

realne procjene situacije, sposobnost predviđanja evolucije stresnog događaja, sposobnost kontrole sopstvenog afektivnog reagovanja i ponašanja.

6. ZAKLJUČAK

Rezultati ovog istraživanja mogu biti značajni na više načina. Stres, osobine ličnosti, kao i njihove relacije jesu česte teme naučnih radova, međutim te pojave nisu dovoljno istraživane kod zatvorskih policajaca na prostoru BiH i susjednih zemalja.

Ovo istraživanje dodatno rasvjetljuje prisustvo stresa u radu zatvorskih policajaca, izraženost pojedinih osobina ličnosti itd. Dobijeni rezultati mogu značajno unaprijediti saznanja o predmetu istraživanja, te doprinijeti razvoju postojećih teorijskih modela.

Na osnovu ovog istraživanja mogli bi se razviti eksperimentalni programi i mjere koje bi imale za cilj istraživanje strategija za bolje prevladavanje cijelog niza negativnih pojava koje nosi posao zatvorskih policajaca, te na taj način doprinjele boljoj psihološkoj selekciji, radnoj adaptaciji, vođenju tokom karijere i organizaciji rada zatvorskih policajaca. Stručni timovi bi mogli ponuditi niz radionica koje bi se bavile edukacijom zatvorskih policajaca što boljeg odabira strategija za suočavanje sa stresnim situacijama, te pružiti savjetodavnu pomoć pri jačanju svijesti o tome koliko uspješno nošenje sa stresom poboljšava ukupnu kvalitetu života svakoga pojedinca, što ukazuje i na praktični značaj ovog rada.

Rezultati ovih istraživanja mogu poslužiti kao podloga za neke psihoterapijske programe, naročito kada je u pitanju psihologija rada i klinička psihologija, te za neke obrazovno-edukativne programe u sklopu nekih specifičnih radionica.

7. LITERATURA

- [1] Lazarus, R.S., Folkman, S.: Stres, procjena i suočavanje, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2004.
- [2] Goletić, A.: Relacije između osobina ličnosti i strategija suočavanja sa stresom kod deminera, Zbornik radova, Quality 2015, 531-536, 2015.
- [3] Padejski, N.: Uticaj dimenzija ličnosti i stilova prevladavanja stresa na psihološko blagostanje. Primenjena psihologija, 2010, Vol. 3, Br. 3, 269-282.
- [4] Vizek-Vidović, V.: Stres u radu, Radna zajednica republičke konferencije Saveza socijalističke omladine Hrvatske, Zagreb, 1990.
- [5] Leiter, M.P., Maslach, C.: Spriječite sagorijevanje na poslu. Beograd: Mate d.o.o. Beograd. 2011,
- [6] Hudek-Knežević, J., Kardum, I.: Stres i tjelesno zdravlje, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2006.
- [7] Buss, D.M., Larsen, R.J.: Psihologija ličnosti (Prijevod 2. izdanja), Naklada Slap, Jastrebarsko, 2008.
- [8] Fulgosi, A.: Psihologija ličnosti: Teorije i istraživanja. Zagreb: Školska knjiga, 1997.
- [9] Davison, G.C., Neal, J.M.: Psihologija abnormalnog doživljavanja i ponašanja, Naklada Slap, Jastrebarsko, 1999.
- [10] Čabarkapa, M., Korica, V., Rodjenkov, S.: Povezanost osobina ličnosti sa doživljajem profesionalnog stresa kod vojnog letačkog osoblja. Vojnosanitetski pregled, 2011, Vol. 68, Br. 2, 143-149.
- [11] Havelka, M.: Zdravstvena psihologija, Jastrebarsko: Naklada Slap, 1998.
- [12] Mikšaj-Todorović, Lj., Novak, T.: Istraživanje emocionalnog dobrostanja i sagorijavanja na poslu zatvorskog osoblja. Kriminologija i socijalna integracija, 2008, Vol. 16, Br. 1, 45-60.
- [13] Lacković-Grgin, K., Proroković, A., Čubela, V., Penezić, Z.: Zbirka psihologijskih skala i upitnika, Filozofski fakultet u Zadru, 2002.
- [14] Brkić, I., Rijavec, M.: Izvori stresa, suočavanje sa stresom i životno zadovoljstvo učitelja razredne i predmetne nastave. Napredak, 2011. Vol. 152, Br. 2, 211 – 225.
- [15] Božičević, V., Brlas, S., Gulin, M.: Psihologija u zaštiti mentalnog zdravlja. Virovitica: Grafiti Becker, 2010.